

УДК 327(477)

Леся Алексісвець, Степан Прийдун

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ДО ЄВРОПЕЙСЬКО-АТЛАНТИЧНОГО ПРОЦЕСУ (1991–2015)**

У статті проаналізовано теоретико-методологічні засади дослідження зовнішньої політики України в контексті європейсько-атлантичної інтеграції. Висвітлено значення методологічного інструментарію наукового дослідження, що забезпечує об'єктивне та цілісне осмислення реалізації європейсько-атлантичного вектору зовнішньої політики незалежної України.

Ключові слова: методологія, методи наукового дослідження, зовнішня політика, Україна, європейсько-атлантичний вектор, міжнародні відносини.

Наукове дослідження і висвітлення всього різноманіття та складників зовнішньої політики, нормативно-правових явищ, зовнішньополітичних інституцій та процесів міжнародного облаштування базуються на методології як складовій системі принципів, методів, підходів, операцій та засобів історичного аналізу. Методологія осмисленого розгляду історичної діяльності сприяє теоретичному синтезу та аналізу знань, що дозволяє перетворити певну їх суму з простого чи лише емпіричного осмисленого набору розрізнених фактів історико-політичного життя у єдину цілісну систему історичних знань.

Вибір методологічного інструментарію зумовлений потребою всебічного і неупередженого вивчення зовнішньої політики України 1991–2015 рр., з'ясування її теоретико-концептуального підґрунтя, чинників, що визначали зміст та пріоритети становлення, у тому числі в аспекті реалізації засадничих завдань у європейсько-атлантичному контексті. Одразу відзначимо, що, поділяючи думку відомого українського методолога Я. Калакури, методологічним інструментарієм наукового пізнання розуміємо усю сукупність сформованих на підставі загальної наукової практики, а також під впливом особливостей предмета дослідження, теоретико-методологічних основ, принципів, методів, прийомів, способів та засобів, що використовуються для вивчення оточуючої дійсності [8, с. 26]. Маючи в розпорядженні значний масив дослідницьких інструментів, свідомо наголосимо на виборі тих, які уможливають комплексне вивчення зовнішньої політики України визначеного періоду із врахуванням впливу на неї всіх взаємопов'язаних внутрішніх і зовнішніх чинників й конкретних обставин.

Зауважимо, що важливим пріоритетом методології сучасної історичної науки є підвищення науково-концептуального значення методології із врахуванням теоретичних основ дослідження проблеми, з'ясування поняттєво-категоріального апарату. В цьому зв'язку доречно передусім розглянути термінологічні питання та визначити особливості розвитку історичної науки і конкретної теми, що забезпечує ґрунтовне та об'єктивне з'ясування сутності основних тенденцій становлення і розвитку зовнішньої політики України в сучасній системі міжнародних відносин. У контексті дослідження набуває ключового значення

виявлення суті й змісту таких базових понять, як “зовнішня політика”, “міжнародні відносини”, “зовнішньополітична діяльність”, “європейсько-атлантична інтеграція”, “національні інтереси”. Підкреслимо, що досвід світового історіописання доводить наявність змін у найпоширеніших у науці історичних категорій і понять, кожне з яких раніше чи пізніше, залежно від епохи і стану суспільств, набуває особливих прикмет та змісту, витісняючи інші попередні. Варто зазначити, що зовнішню політику та пов’язані з нею відносини досліджували у теорії міжнародних відносин чи не найбільше. Проте, ще й досі поняття зовнішньої політики, як і політики загалом, залишається дискусійним. Зовнішня політика, порівняно із внутрішньою, має виразну специфіку, оскільки реалізується у міжнародному соціумі, особливості якого визначають його зміст й форми. Політична діяльність у міжнародному середовищі містить елемент випадковості та непередбачуваності.

Стрімке визнання України міжнародною спільнотою дало поштовх до ґрунтовної розробки теоретичних аспектів зовнішньої політики. Загальноприйнятими теоретичними основами зовнішньої політики України є ідеї державності, гуманізму, української традиційної філософії і менталітету українського етносу, які складають джерело доктрини, концепції та мети зовнішньої політики Української держави [14]. Теоретичною базою розуміння змісту зовнішньої політики України, її відносин на міжнародному рівні на дво- і багатосторонній основі, їхньої еволюції у нових геополітичних умовах значною мірою можуть бути праці таких відомих українських учених, як С. Віднянський [3; 4; 5], О. Івченко [7], А. Кудряченко [10], А. Зленко [6], Ю. Макар [11], С. Троян [16], Л. Чекаленко [18; 19], Г. Касьянов [9], М. Алексієвець і Я. Секо [1; 2] та ін. У них містяться цінні аналітичні матеріали щодо визначення зовнішньої політики України, її еволюції, проаналізовано основні напрямки й пріоритети зовнішньополітичної діяльності нашої держави, а також дається ґрунтовний аналіз радикальних змін у європейському геополітичному просторі зламу ХХ–ХХІ ст. Науковці пропонують новітні теоретико-методологічні підходи та інтерпретації емпіричних даних, сприяючи цим осмисленню зовнішньополітичної діяльності окремих держав, їх зовнішньої політики. Однак зауважимо, що, незважаючи на зростання в останні роки кількості наукових праць із зазначеної проблеми, в сучасній українській історіографії немає дефініції феномена зовнішньої політики. Думкою А. Суботіна, зовнішня політика – це система дій міжнародного актора, спрямована на забезпечення впливу на поведінку інших суб’єктів міжнародних відносин та пристосування до наслідків процесів міжнародної системи [12, с. 529]. Г. Удовенко, Д. Кавка, О. Черниш зазначають, що “зовнішня політика – загальний курс держав у міжнародних справах, який регулює взаємовідносини з іншими державами та інститутами відповідно до потреб, принципів і цілей її внутрішньої політики” [17, с. 222].

У сучасній теорії міжнародних відносин більшість дослідників схиляється до визначення діяльнісного характеру взаємодії внутрішньої та зовнішньої політики, конкретний стан якої, не в останню чергу, залежить від статусу суб’єкта міжнародних відносин [12, с. 529]. Натомість, загальний курс держави у сфері зовнішньої політики, за енциклопедичним визначенням, переважно розглядають як її поведінку у міжнародному середовищі, що впливає із реакції її політичного керівництва на зовнішні чи внутрішні подразники [17, с. 222]. У міжнародних відносинах держава має бути об’єктом з боку інших держав, міжнародних організацій, суспільних груп чи окремих осіб [17, с. 222]. Зовнішню політику розглядаємо як велику, складну, дипломатичну систему, котра має власну структуру. Процеси зовнішньополітичної діяльності можуть бути

підпорядковані потребам розвитку окремих країн, а також цінностям усіх країн світового співтовариства, їх безпеці й стабільності.

Здійснюючи зовнішньополітичні функції, кожна держава проводить певну політику за межами країни, у міжнародному просторі. На нашу думку, зовнішня політика – діяльність держави та інших політичних інституцій, що проводиться на міжнародній арені, а також комплекс дій, що спрямовується на встановлення і підтримку взаємин із світовим співтовариством, захист національних інтересів та поширення власного впливу на інші суб'єкти міжнародних відносин. Зовнішня політика є продовженням внутрішньої, формується на основі багатьох чинників, зумовлених географічним розташуванням, історичними зв'язками і менталітетом нації, її релігійними, моральними та світоглядними особливостями. Еволюція сучасної міжнародної системи та розвиток політичних процесів радикально трансформували середовище, в якому діють та взаємодіють окремі держави, змінюють традиційні функції самої держави, зумовлюючи її до перегляду стратегічних пріоритетів і механізмів реалізації власної зовнішньої політики. Такий методологічний підхід й методологічні твердження аргументовані численними історичними джерелами.

На рубежі XX–XXI ст., із радикальною зміною геополітичної ситуації, якісно нових форм набули міжнародні відносини. З огляду на це, слушно з'ясувати термінологічні питання щодо понять “міжнародні відносини” та “зовнішньополітична діяльність”. Це дає змогу краще зрозуміти пріоритет, зміст та основні напрямки зовнішньої політики в нових історичних умовах. Категорія “міжнародні відносини” кристалізувалася шляхом абстрагування у конкретних історичних умовах, просуваячись до явної конструкції з широким спектром визначень. На думку А. Суботіна: “Міжнародні відносини – специфічна форма соціальних відносин, участь в яких відтворює міжнародну суб'єктність індивідуального чи колективного актора й головне функціонування, призначення якої полягає в реалізації цивілізаційної та антропологічної єдності людства” [13, с. 453]. А зовнішньополітичну діяльність здійснює держава у різних сферах відносин з іншими державами чи їх групами, що спрямована на забезпечення найсприятливіших умов для розвитку країни, досягнення загальної безпеки, вирішення глобальних проблем сучасності та сприяння зміцненню та прогресу світової спільноти. Складовою та невід'ємною частиною політичної діяльності держави є зовнішня політика, яка і покликана реалізовувати взаємовідносини між державами та народами на міжнародній арені. Практика сучасної зовнішньополітичної діяльності кожної країни потребує ґрунтовного опрацювання комплексу теоретичних і прикладних проблем, які пов'язані з розвитком усієї системи міжнародних відносин, з метою повного використання міжнародного становища для досягнення зовнішньополітичних цілей згідно з національними інтересами держави [17, с. 222]. Вважаємо, що національні інтереси України полягають передусім у гарантуванні суверенітету, державної незалежності, збереження територіальної цілісності та непорушності кордонів, захисту інтересів громадян держави і забезпеченні їх добробуту, розвитку добросусідніх відносин з усіма членами світової спільноти, дотримання прав міжнародного співіснування та здійснення миру й рівноправного співробітництва.

У контексті теми важливе значення має теоретико-концептуальне з'ясування такого поняття як “європейсько-атлантична інтеграція”. Адже від змісту, який у нього вкладено, залежить виявлення основних тенденцій у взаєминах України на дво- і багатосторонній основі, у відносинах з ЄС та НАТО. Тож, відносини – складова частина міжнародної діяльності України як сукупність різних форм і засобів її співробітництва у всіх сферах суспільного життя. Європейсько-атлантична інтеграція – складний процес політичного, правового, економічного,

а в деяких випадках соціального та культурного зближення держав, з метою протидії деструктивним внутрішнім і зовнішнім чинникам. Інтеграція є наслідком і формою прояву інтернаціоналізації та глобалізації суспільних систем, провідною тенденцією світового цивілізаційного розвитку, що прискорюються усвідомленням потреби спільного вирішення глобальних проблем сучасності, адекватної відповіді на планетарні виклики. Інтеграційні процеси відбуваються у всьому світі й відображають геополітичний аспект стосунків держав і народів. Користь європейсько-атлантичної інтеграції України, а також реалістична оцінка розвитку міграції в Європі та світі схилиють нашу державу до вибору безпосереднього зближення й інтеграції з європейськими і євроатлантичними структурами, зокрема з ЄС і НАТО.

Зауважимо, що лише системне використання теоретичних основ у поєднанні з науковою методологією забезпечує цілісне вивчення сучасної зовнішньої політики України. Теоретичний апарат розглядаємо як органічно взаємообумовлений комплекс з науковими принципами, методами та підходами у дослідженні зовнішньополітичної діяльності України на новому етапі світового розвитку. З огляду такого підходу у вивченні становлення та розвитку новітньої української зовнішньої політики застосовують основоположні принципи історичного дослідження, як історизм та об'єктивність.

Принцип історизму посідає одне з пріоритетних місць, зумовлене розумінням того, що вивчення зовнішньої політики України потребує розгляду фактів, подій та явищ в конкретно-історичній обстановці, у взаємозв'язку та взаємообумовленості з урахуванням наслідків глибоких внутрішньополітичних і геополітичних трансформацій впродовж 1991–2015 рр. На основі використання принципу історизму забезпечено показ генези української зовнішньої політики окресленого періоду у взаємодії з внутрішньою політикою, поєднання з потребами інтеграції до ЄС та НАТО і зовнішньополітичною кон'юнктурою, а також, наповнення її реальним змістом у контексті європейсько-атлантичної інтеграції. Дотримання принципу історизму спонукає розглядати сучасну зовнішню політику України в її еволюції у контексті якісно нової постбіполярної системи міжнародних відносин, уможливорює виокремлення в їх розвитку основних етапів й пріоритетних напрямків, розкриття змісту зовнішньополітичної діяльності України зазначеного часу. А також, узагальнити вплив внутрішніх і зовнішніх чинників та конкретних обставин на розроблення національної зовнішньої політики, її адекватну організацію у сучасних геополітичних реаліях, зокрема – на сучасний стан активної участі в процесах європейсько-атлантичної інтеграції.

Принцип об'єктивності пов'язаний з принципом історизму у висвітленні зовнішньої політики України та її діяльності на міжнародній арені. Його використання вимагає від дослідника врахування всіх внутрішніх зв'язків і відносин системи зовнішньополітичної доктрини України, факторів, що впливають на її функціонування. Принцип об'єктивності, що виходить із цивілізаційного погляду на історію як об'єктивний процес, спонукає до висвітлення у їх правдивому вигляді, без фальсифікацій, свідомих перекручень та вмішувань у заздалегідь сформовані рамки. Зумовлює вивчати сучасну зовнішню політику України у її еволюційному становленні в дискурсі європейсько-атлантичних інтеграційних процесів, при цьому визначаючи увесь спектр впливу на неї, як позитивних, так і негативних. Об'єктивність історичних знань із проблеми передбачає, що процес їх здобуття відповідає реальній дійсності. Подаючи аналіз трансформації зовнішньої політики у контексті європейсько-атлантичної інтеграції 1991–2015 рр. зацентруємо на об'єктивній перевірці, уточненні отриманого фактологічного матеріалу, встановленні тотожностей та відмінностей у характеристиці подій, явищ і процесів у

зовнішньополітичній діяльності України. Означений підхід забезпечує висвітлення розвитку і реалізації зовнішньої політики України у сучасній геополітичній ситуації у динаміці об'єктивного історичного поступу, виявлення пріоритетів, осмислення тенденцій та проблем у процесі їх формування на довготривалу перспективу. Йдеться про повне врахування всіх внутрішніх і зовнішніх чинників щодо України. Усвідомлення усіх аспектів дозволяє виявити пріоритети зовнішньої політики України 1991–2015 рр. в європейсько-атлантичному вимірі.

Ефективність вищезазначених наукових принципів залежить від комплексного застосування широкого спектру науково-дослідницьких методів, чільне місце серед яких займають як загальнонаукові (притаманні абсолютно всім наукам), так і спеціально-наукові чи власне історичні (характерні кільком спорідненим наукам) та конкретно-наукові або спеціальні (властиві окремим галузям наукового пізнання). Серед них окремо розглянемо ті, до яких варто, на наш погляд, найчастіше звертатися задля розв'язання науково-дослідних завдань з теми. Зауважимо, що відповідні наукові методи застосовуються, як правило, у взаємодії, оскільки, вважаємо, за умови цілісного використання можна комплексно розглянути усі аспекти становлення й розвитку зовнішньополітичної діяльності України 1991–2015 рр., виявити її певні здобутки, тенденції та перспективи в контексті новітньої системи міжнародних відносин.

В історичних дослідженнях, як і в інших науках, істотне значення мають такі загальнонаукові методи, як аналіз і синтез, індукція та дедукція, абстрагування. На всіх етапах проведення дослідження, забезпечення органічного взаємозв'язку цілого та його частин, виокремлення пріоритетних напрямків зовнішньополітичної діяльності України та визначення доцільності використання позитивних аспектів у реалізації європейсько-атлантичної інтеграції, окремих питань у здійсненні зовнішньої політики, базовий – метод аналізу і синтезу. Саме вони уможливають поєднати різноманітну інформацію на основі широкого використання історичних спеціальних даних та сформувані цілісну систему знань про українську зовнішню політику сучасності. Значну увагу заслуговують аналіз та синтез історичних даних та ступінь їх наукового використання.

Суттєве значення для розуміння ключових аспектів розроблення зовнішньої політики України, визначення її пріоритетних компонентів, виявлення проблем у різних напрямках реалізації, з'ясування істотних чинників впливу на прогресивний розвиток має емпірико-аналітичний розгляд основних форм й тенденцій зовнішньополітичної діяльності країни в сучасній геополітичній ситуації в контексті міжнародних викликів, охоплюючи перспективу її поглиблення до національних інтересів і цілей. У ході системного аналізу визначаються елементи подій та явищ, які досліджуються, системні зв'язки між складовими зовнішньої політики, що визначають різні функціональні дії, координацію, взаємодію, субординацію між елементами. Зовнішньополітичні явища розглядаємо як складові відособлені феномени, що мають свій склад, структуру і зміст, виконують відповідні функції в постбіполярній системі міжнародних відносин. За детального аналізу із загальної структури зовнішньої політики України виокремимо пріоритетні для цього дослідження сфери, суб'єкти і напрями. Використання методу аналізу є важливим для предметного вияву й оцінки конкретних історичних фактів і подій у процесі реалізації зовнішньополітичного курсу нашої держави, а також для ефективності механізмів міжнародної діяльності, дипломатичних та інших форм й методів реалізації зовнішньої політики в нових геополітичних реаліях. Аналітичний метод дозволяє виявити місце та роль України серед інших суб'єктів міжнародних відносин, розкрити історичну необхідність європейсько-атлантичної інтеграції України, проаналізувати форми взаємодії з країнами-

членами ЄС і НАТО, визначити основні форми дії та функціонування їх структурних частин, перетину інтересів і цілей. Саме емпіричний аналіз і синтез розкривають характерну динаміку міжнародних відносин й міждержавних зв'язків, взаємодії з різними міжнародними організаціями, а головне – якісні показники зовнішньополітичної діяльності.

З огляду проблеми виокремимо історико-генетичний метод. Завдяки йому можна послідовно висвітлити генезу політичної дійсності 1991–2015 рр. у міжнародному середовищі у взаємозв'язку з внутрішніми та зовнішніми чинниками, що визначають спрямованість розвитку зовнішньої політики України, а також у з'ясуванні та аналізі причинно-наслідкових зв'язків між подіями та явищами зовнішньополітичного розвитку, у висвітленні історичних фактів та конкретних ситуацій. Варто підкреслити, що означений науковий метод передбачає розгляд минулого з врахуванням впливу на зовнішню політику не лише об'єктивних, а й суб'єктивних чинників. Застосування історико-генетичного методу забезпечує з'ясування головних аспектів розвитку зовнішньої політики України у зв'язку з суспільно-політичною, соціально-економічною, соціокультурною та оборонно-безпековою ситуацією в державі, а також з урахуванням чинників, пов'язаних із деякими українськими і зарубіжними діями, політиками, дипломатами.

Істотне значення для дослідження історичних подій та явищ має історико-хронологічний метод, застосування якого дає змогу розглянути їх у часовій послідовності, динаміці розвитку й з'ясувати суть та особливості головних етапів формування і розвитку зовнішньої політики України 1991–2015 рр. Вивчаючи окремі пріоритети зовнішньополітичної діяльності нашої держави, сукупність фактів і подій, через які розкривається їх сутність, цей метод дає змогу досліджувати їх з огляду на послідовність, виникнення й розвиток. Його використання розкриває внутрішній зміст зовнішньої політики на певних етапах її історичного становлення й розвитку, уможливорює дослідити історичні події і явища в цій конкретній своєрідності з урахуванням їх змін, загальних та специфічних закономірностей, що проявляються в процесі реалізації української міжнародної політики в сучасних умовах.

Загальним і обов'язковим спеціально-конкретним методом є порівняльно-історичний, який сприяє висвітленню цілісності, взаємопов'язаності, а подекуди й суперечностей у формуванні та реалізації зовнішньої політики України, орієнтуючись на пошуки в ній як спільних рис, так і відмінностей на певних етапах історичного розвитку. Компаративний метод дає можливість порівнювати за тотожними критеріями історичні ситуації й події, що мали місце в різних державах, але в один і той же час, або подій і процесів, що відбувались в одній і тій самій державі, але впродовж визначеного часового періоду, в такий спосіб віднаходити в них окремі закономірності, а також специфіку. Ігнорування порівняльного методу призводить до необ'єктивності у дослідженні важливих проблем, їх штучності та фальсифікацій.

Як засвідчує українська і зарубіжна історіографія, одним з уживаних у них є також історико-типологічний метод, спрямований на дослідження проблем за конкретними ознаками і впорядкування їх в окремі типи, простеження взаємозв'язків між фактичним унікальним та загальним типовим. Його слід використовувати для упорядкування історіографічної і джерельної бази, визначення основних пріоритетів зовнішньої політики України в нових геополітичних умовах, кожен з яких має власні сутнісні ознаки й типологічні рівні. Історико-типологічний метод забезпечує розгляд події/процесу/явища як перманентного, характерний етапам і подіям історичного розвитку. Так, аналізуючи становлення зовнішньої політики України, її європейсько-атлантичну інтеграцію, логічно виокремити певні етапи. Використання історико-

типологічного методу сприяє розумінню та узагальненню історичних подій і фактів, їх типологізації й визначенню ключових характеристик зовнішньополітичної діяльності України зазначеного періоду.

Також виокремимо важливість використання таких конкретно-історичних методів наукового пізнання, як системно-структурний і статистичний. Перший з них дає змогу визначити причинно-наслідкові зв'язки між подіями і фактами, осмислити зміст взаємодії основних частин зовнішньої політики України, їх взаємообумовленості з викликами й подіями загальної міжнародної ситуації, суттєві їх зв'язки й головні тенденції, оскільки українська міжнародна політика перебуває, як вище зазначалось, у безпосередньому зв'язку з міжнародною обстановкою. Тож дослідження власне зовнішньої політики України задля кращого її сприйняття передбачає врахування також міжнародної кон'юнктури, ситуації у міжнародному світі.

Статистичний метод забезпечує встановлення різноманітних аспектів національної зовнішньої політики завдяки використанню конкретних даних, добору й аналізу статистичної інформації, наведення кількісних показників співпраці України із зарубіжними країнами і міжнародними організаціями у різних сферах міжнародної взаємодії, з'ясування окремих етапів зовнішньополітичної діяльності України і найпріоритетніших напрямів та форм. Аналіз цифрового матеріалу сприяє формулюванню узагальнюючих висновків й положення про події і тенденції, які безпосередньо у статистиці не відображаються, а також обґрунтуванню ймовірних аспектів подальшого розвитку зовнішньої політики України в європейсько-атлантичному контексті.

Із науково-дослідницькими принципами та методами наукового пізнання органічно поєднані теоретико-методологічні підходи, які є не менш важливими у виявленні зовнішньої політики України у добу незалежності. У контексті проблеми принципово важливим серед них, безперечно, є системний підхід, який сприяє адекватній постановці проблематики, вибору шляхів і засобів розв'язання поставленої мети і завдань. Змістом системного підходу є теоретико-концептуальні уявлення про цілісність об'єктивного світу, співвідношення цілого та його органічних частин, взаємодія системи із соціумом, загальні закономірності функціонування і розвитку системи, структурованість понять системного об'єкта, активний характер діяльності суб'єктів суспільно-політичних систем. У ході системного аналізу визначаються елементи подій та явищ дослідження, специфіка їх змісту та функціонального призначення. Саме на цій основі встановлюються системні зв'язки між елементами, які визначають властиві об'єкту якості єдності й цілісності. Означений підхід уможливорює сприйняття міжнародних відносин на будь-якому рівні як цілісної системи та у розумінні взаємообумовленості її структурних елементів. Важливим є те, що з огляду на залежність зовнішньої політики України від зовнішнього і внутрішнього чинників, а також певну детермінованість щодо системи міжнародних відносин, досягнення поставлених мети й завдань видається можливим тільки за умови врахування цієї взаємообумовленості. Послугуючись системним підходом, слід виокремити основні компоненти зовнішньої політики України і системоутворюючі зв'язки з сучасною системою міжнародних координат, означити основні напрямки зовнішньополітичної діяльності нашої держави в європейсько-атлантичному контексті, охарактеризувати їхній зміст та ключові тенденції розвитку, довести, що зовнішня політика є динамічною системою, що постійно перебуває у стані розвитку, змінюється під впливом внутрішніх та зовнішніх детермінант. Тож, зовнішня політика України впродовж 1991–2015 рр. зазнала впливу взаємопов'язаних чинників, "мозаїка" яких адаптувалась до викликів часу, як наслідок, змінилася і сама зовнішньополітична діяльність.

Розуміння динамічності зовнішньополітичного курсу України, бачення не тільки механізму функціонування міжнародної політики, а й – її розвитку, не лише тенденційність стану компонентів і структури геополітичної системи, а й тенденцій майбутнього, передбачає використання міждисциплінарного підходу. Використання праць представників інших гуманітарних наук уможливорює зосередження на дослідженні магістральних напрямів зовнішньої політики України, розгляд їх у контексті геополітичних викликів, осмислення місця держави у сучасному міжнародному просторі, їх ролі у забезпеченні європейської і євроатлантичної інтеграції, стабільності й безпеки на європейському континенті. Вивчення теми на основі міждисциплінарного підходу дає можливість здійснити цілісний аналіз зовнішньополітичної діяльності України в сучасних геополітичних реаліях. Методологічна роль міждисциплінарного підходу значно зростає, якщо він поєднується з принципами історичного аналізу подій і фактів, виступає як міждисциплінарно-історичний підхід.

Таким чином, глибоке і предметне дослідження зовнішньої політики України в європейсько-атлантичному контексті, з'ясування її сутності, основних пріоритетів та якісних характеристик, динаміки розвитку в усій багатомасштабності об'єктивної реальності світового розвитку можливе лише за умов широкого використання теоретичного та методологічного інструментарію. Повертаючись до предмета дослідження, відзначимо, що зовнішня політика України характеризується постійним генезисом, динамікою, значно зумовленими спрямованістю розвитку світового співтовариства, її зміст та характер визначаються національними інтересами. Комплексне використання теоретико-методологічних засад дозволяє всебічно розглянути проблему та забезпечити наукову достовірність отриманих результатів.

Список використаних джерел

1. *Алексієвець М., Секо Я. П.* Зовнішня політика України: від багатовекторності до безальтернативності // *Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини* / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. Вип. 17. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. Вип. 17. С. 34–49.
2. *Алексієвець М. М., Секо Я. П.* Цивілізаційний аспект еволюції української зовнішньої політики в період незалежності // *Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини* / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. Вип. 3. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. С. 11–24.
3. *Віднянський С. В., Мартинов А. Ю.* Зовнішня політика України: еволюція концептуальних засад та проблеми реалізації // *Український історичний журнал*. 2011. №4. С. 55–76.
4. *Віднянський С. В., Мартинов А. Ю.* Зовнішня політика як предмет історичного аналізу: концептуальні підходи та перспективи реалізації // *Український історичний журнал*. 2001. №4. С. 41–57.
5. *Віднянський С. В.* Незалежна Україна: двадцять років між Європою та Євразією // *Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини* / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. Вип. 6–7. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. С. 24–38.
6. *Зленко, А.* Зовнішня політика України: від романтизму до прагматизму : виступи. Промови. Інтерв'ю. Статті / Упоряд. К. П. Єлісєєв. К.: Преса України, 2001. 370 с.
7. *Івченко О. Г.* Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. К.: "РІЦ УАННП", 1997. 688 с.
8. *Калакура Я. С.* Українська історіографія: Курс лекцій. Київ: Генеза, 2004. 496 с.
9. *Касьянов Г.* Сучасна історія України: проблеми, версії, міркування // *Укр. іст. журн*. 2006. №4. С. 4–15.
10. *Кудряченко А. І.* Європейський вибір України: сучасний етап реалізації курсу // *Україна та Росія: потенціал взаємодії та співробітництва. Збірник наукових праць*. Київ: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2010. С. 76–88.
11. *Макар Ю. І.* Зовнішня політика України: наміри та реалії // *Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини* / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. Вип. 1. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. С. 189–198.
12. *Суботін А.* Зовнішня політика України // *Українська дипломатична енциклопедія* : у 2 т. / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин ; [редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін.]. Т. 1. Київ : Знання України, 2004. 760 с.
13. *Суботін А.* Міжнародні відносини // *Політична енциклопедія*. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське

видавництво, 2011. С. 453 14. *Теоретичні засади, принципи та завдання зовнішньої політики сучасної України*. URL: http://studies.in.ua/mvidn_seminar/765-zovnshnya-poltiki-derzhavi.html 15. *Тодоров І. Методологічний вимір студіювання європейського покликання України // Зовнішні справи*. 2013. №10. С. 18–21. 16. *Троян С. С. Сучасні проблеми дослідження міжнародних відносин, зовнішньої політики та національної безпеки України // Зовнішні справи (UA Foreign Affairs)*. 2014. № 1. С. 6–11. 17. *Удовенко Г. П., Кавка Д. П., Черниш О. М. Зовнішня політика // Політологічний енциклопедичний словник / ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (ред.) та ін.; НАНУ, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Укр. асоціація політологів. К. Генеза, 2004. 736 с. 18. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: підручник. К.: Либідь, 2006. 711 с. 19. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: підручник. К.: Кондор, 2011. 290 с.*

Леся Алексієвєц, Степан Прийдун

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ
ТРАНСФОРМАЦИИ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ К ЕВРОПЕЙСКО-
АТЛАНТИЧЕСКОМУ ПРОЦЕССУ (1991–2015)**

В статье проанализированы теоретико-методологические основы исследования внешней политики Украины в контексте европейско-атлантической интеграции. Освещено значение методологического инструментария научного исследования, которое обеспечивает объективное и целостное научное осмысление реализации европейско-атлантического вектора внешней политики независимой Украины.

Ключевые слова: методология, методы научного исследования, внешняя политика, Украина, европейско-атлантический вектор, международные отношения.

Lesya Alexievets, Stepan Pryidun

**THE THEORETICAL-AND-METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF THE STUDY OF
UKRAINE'S FOREIGN POLICY TRANSFORMATION TO THE EUROPEAN-
ATLANTIC PROCESS (1991–2015)**

The paper analyses the theoretical-and-methodological principles of the study of Ukraine's foreign policy in the context of the European-Atlantic integration. It highlights the significance of the methodological tools of a scientific research, which provides the objective and coherent comprehension of the realization of the European-Atlantic vector of the foreign policy of an independent Ukraine.

Keywords: methodology, methods of scientific research, foreign policy, Ukraine, European-Atlantic vector, international relations.